

**CONTENT OF THE «COOL JAPAN» PHENOMENON
「クールジャパン」 AS A SOURCE OF «SOFT POWER»**

The article is devoted to appearance and content of the «Cool Japan» phenomenon as a source of «soft power» and the new policy of Japan. The reasons of appearance and peculiarities of its widespread are explained. The means of popularization and creating the positive image of Japan are shown.

Key words: «Cool Japan» phenomenon, «soft power», policy, popularization, positive image.

I. Рябоволенко,

міжнародна юридично-консалтингова компанія «Coopers & Co»

**ОСНОВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС ТРАНСФОРМАЦІЇ
СТАВЛЕННЯ ДО ШЛЮБУ СЕРЕД АЗІАЙСЬКИХ ЖІНОК НА ПРИКЛАДІ
ЯПОНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА. ШЛЯХ ВІД おみあい ДО BACKLASH-ERA.**

Стаття присвячена уніфікації соціально-психологічних чинників, які викликали стрімку трансформацію суспільної думки щодо шлюбу у середовищі азійських жінок, де традиційно першорядними були сімейні цінності, а народження дітей – ідентифікуючою ознакою жінки. Розглянуто шлях трансформації свідомості, який змінив мету життя жінки від стану «будь-що вийти заміж до 30-ти років» до формування backlash-era women.

Ключові слова: свідомість, підсвідомість, когнітивний дисонанс, дефлексія, біологічний годинник.

Різноманітні гендерні проблеми японського суспільства були ґрунтовно вивчені багатьма дослідниками. У своєму дослідженні ми послуговувалися висновками з різних гендерних питань таких дослідників: І. В. Латишев у монографії «Сімейне життя японців» [Латишев 1985, 3] аналізує основні проблеми, з якими стикається середньостатистична японська сім'я у часових межах з 1950 р. до середини 1980-х років, перемижуючи своє власне бачення цієї проблематики з цікавим етнографічним матеріалом (у монографії зібрано велику кількість прислів'їв та приказок про шлюб, цікаві шлюбні обрядові звичаї та забобони); дослідник М. Е. Христофорова у низці своїх дослідження розглядала не лише трансформацію ролі жінки в японському суспільстві, а й вплив на ці процеси світової політико-економічної ситуації [Христофорова 1989, 13]. Удосконаливши та розширивши аналіз М. Е. Христофорової, науковець І. С. Тихоцька декілька своїх статей присвятила проблемі трансформації сімейних і особистих цінностей у японсько-

му суспільстві, охопивши масштабний часовий проміжок з першої половини XIV ст. до кінця XX ст. [Тихоцкая 1996, 2000, 11, 12]. Зміни у ставленні в японському суспільстві до жінки були розглянуті також з позиції економічних [Лебедева 1998, 5, Рамзес 1994, 8, Сенаторов 1993, 9] та політичних змін [Молодякова 1997-1998, 6, 7], з позиції змін правових та трудових відносин [Степанова 2007, 10]. Дослідниця С. Ч. Ліма здійснила гендерний аналіз системи освіти, де збирала беззаперечні факти дискримінації за гендерною ознакою, починаючи від дитячого садка до вищої школи [Лим 2000, 4]. Проблема гендерної дискримінації освітньої системи Японії знайшла своє відображення у працях Ю. В. Боярчук [Боярчук 1996, 1] та О. Н. Джуринського [Джуринский 1997, 2], які дослідили факти прихованої гендерної дискримінації та запропонували власні способи боротьби з нею.

Зважаючи на висновки вищезгаданих дослідників, ми виявили, що така гендерна проблема як трансформація у ставленні до шлюбу серед азійських жінок, японських зокрема, які свідомо не бажають виходити заміж та нехтують можливістю народжувати дітей, є важливою проблемою для багатьох країн Азії, яка тісно пов'язана з політично-економічним та суспільно-культурним життям, однак малодосліджена та не вивчена. Нами знайдено декілька наукових праць з суперечливими висновками. Наприклад, професор медичної антропології Макгільського університету Лем підіймає проблему нуклеаризації сім'ї й кризи сімейних цінностей [Lam 1992, 16], однак дослідник Саґомі Куросу вважає, що велика родина до цього часу є невід'ємною часткою усіх прошарків японського суспільства, доводячи свою тезу через можливі шляхи сумісництва економічного розвитку й урбанізацію з інститутом великої родини [Kurosu Satomy 1992, 15]. Проте протилежні висновки робить Каваї Хаяо, який вводить у вжиток поняття *материнська* і *батьківська сім'я*, яка переживає нині кризу співпраці одна з одною [Kawai Nayao 1986, 14]. Отже, у ході нашого дослідження ми доведемо, що небажання вступати до шлюбу призводить до серйозних економічних і психологічних наслідків для всього населення, незалежно від статевої та вікової приналежності, зробимо спробу акумулювати основні причини у трансформації негативного ставлення до шлюбу у азійських жінок, окреслимо основні причини таких змін та зробимо спробу привернути увагу інших дослідників до цієї проблеми, яка стрімко перетворюється на проблему загрозливих масштабів.

На початку 90-х років XX ст. малайзійський політик Mahathir Mohamad та японський політолог Shintaro Ishihara у своїй книзі «The voice of Asia. Two leaders discuss the coming century» порівняли очікування від шлюбу серед азійських жінок з «розвалом усталеного інституту шлюбу й скорочення позитивних очікувань від нього» [Mahathir Mohamad, 17]. Mahathir Mohamad зазначив, що основні проблеми, з якими у найближчому майбутньому зіштовхнуться азійські країни – це неповні сім'ї, сім'ї, у яких батьки однієї статі, незареєстровані шлюби, де є діти, нині так звані «цивільні шлюби». Ця книга не викликала широкого суспільного інтересу, однак, нині практично усі прогнози науковців, які у далекому 1995 р. звучали як фантастика, справджуються й у багатьох країнах Азії перетворилися на норму. Ми знаємо, що у різних азійських країнах існували декілька традиційних форм шлюбних відносин: у країнах південної Азії прийнято укладати шлюб у ранньому віці, де роль чоловіка є панівна; у країнах східної Азії також переважала домінанта чоловіка, однак широкого поширення набув *нуклеарний шлюб* [18]; у країнах південно-східної Азії шлюби часто укладалися зі згоди родичів, однак жінки мали право відмовляти

жениху, мали право на розлучення й самі могли домовитися про шлюб як із нареченим, так і з його родиною, особливо це було поширено, коли наречена мала коштовних посяг або багату спадщину. Найміцніші пута шлюбу були в Китаї, де до 1960 р. 98% дорослого населення перебувало у шлюбі, на противагу західноєвропейським країнам, де лише половина дорослого населення до 30 років перебувала у офіційному шлюбі, а переважна більшість лише мешкала зі своїм партнером без реєстрації. Ці та інші статистичні дані, якими ми будемо послуговуватися у ході дослідження, належать всесвітньому центру статистичних даних Pew Global Research. До 2007 р. не проводилося масштабних соціологічних опитувань щодо кількості народження дітей у офіційних шлюбах. Ввесь цей час логічним продовження шлюбних відносин було народження дітей, що підтверджує статистика: на прикладі Японії можемо сказати, що лише 2 % дітей народжувались поза шлюбом, на противагу Швеції, де станом на 2008 р. 55 % дітей були народжені не в шлюбу, а в Ісландії, наприклад, цей відсоток становив 66. Стосовно такої форми сімейних неофіційних відносин, то до 1970-х років лише 7 % повнолітнього населення Японії мешкали до шлюбу зі своїм майбутнім партнером, проте цей відсоток зріс у 2002 р. до 20 %, що для такої країни, де звичаї, зокрема шлюбні, підняті в ранг священних, це просто неочікувані зміни. Ми спробуємо окреслити лише основні ключові причини такої трансформації у ставленні азійських жінок, зокрема японських, до шлюбу.

Перша основна причина таких трансформацій – це укорінення нових цінностей та різновидів шлюбних інститутів, які в країнах Азії набули гіпертрофованих форм. Під цінностями й різновидами ми маємо на увазі толерантне ставлення західноєвропейського суспільства до розділення понять *інтимні стосунки* й *шлюб*, – до великої кількості розлучень, освідлення майнових труднощів, які виникають у пар, які розлучаються. Тому у багатьох західноєвропейських країнах простіше просто жити разом, чим офіційно реєструвати свої відносини. Західні моральні цінності, де на перше місце ставиться особиста насолода, так як життя швидкоплинне, щоб витратити його ще на когось, окрім себе, призвели до зниження шлюбного віку до 26 років для жінок і 28 років для чоловіків у більшості європейських країн, до 30 років для жінок і 34 років для чоловіків у США. В азійських країнах, разом зі світовою тенденцією, шлюбний вік також знизився. Згідно даних Pew Global Research, нормативним для суспільної думки є шлюбний вік 29 - 30 років для жінок й 31 – 33 роки для чоловіків. Проте така тенденція призвела до того, що, згідно статистичних опитувань станом на 2010 рік, 37 % японських жінок у віці 30-ти років сказали, що взагалі не планують виходити заміж або вийдуть заміж ближче до 35 років, в Тайвані такої думки дотримуються 21 % жінок тридцятирічного віку. Соціологи Pew Global Research зазначають, що більшість респондентом віком ближче до 40 років зазначили, що взагалі не мають бажання виходити заміж. Дослідник Gavin Jones з національного університету Сінгапуру назвав це явище *marriage strike* (бунт проти шлюбу). Така тенденцію небажання виходити заміж серед азійських жінок ускладнюється тим фактом, про який ми говорили вище, що у традиційному азійському суспільстві не прийнято народжувати поза шлюбом, тому стрімко падає народжуваність й покоління, яке народилось з кінця 80-х до середини 90-х років дослідник Erin Gloria Ryan називає *backlash-era*, тобто покоління людей, яке на противагу суспільному пресингу, де пропонується традиційний життєвий сценарій для жінки *kinder – küche – kirche* (діти – кухня – церква), бореться за власний сценарій життя й можливість самостійно вирішувати, у якому віці заводити сім'ю.

Друга причина трансформації ставлення до шлюбу у середовищі азійських жінок, на нашу думку, – це освіта й робота. У традиційних азійських шлюбних моделях, які ми наводили вище, незалежність жінки у всіх сферах, освітній зокрема, вкрай обмежена. За останні тридцять років дискримінація за гендерною ознакою у системі освіти зникла. Згідно даних Pew Global Research, 80 % жіночого населення країн південної Азії у віці від 15 до 24 років є письменним, 51 % наукових ступенів у різних сферах науки в Південній Кореї здобули жінки. Можна з упевненістю твердити, що можливість вчитися змінила свідомість азійської жінки й підсвідомо змістила її життєві пріоритети в бік кар'єри. Наприклад, одна китайська жінка з восьми до сорока років, яка здобула університетську освіту, – незаміжня; кожна п'ята китайська жінка, яка має місячний дохід від 600 до 1800 \$, зазначає, що не бачать потреби виходити заміж й брати на себе клопіт побутових проблем. У Південній Кореї існує ціла когорта жінок, яких називають *golden misses* (золота міс): це жінки фінансово незалежні, які публічно виступають за свій соціальний та особистий вибір не виходити заміж.

Третя основна причина у трансформації ставлення до шлюбу серед азійських жінок є поєднанням економічних і психологічних чинників. У більшості країн Азії жінки складають основну частину робочої сили: у країнах східної Азії – це близько 40 %, у країнах південно-східної Азії – це 59,2 %. У зв'язку зі стрімким здоров'ям життя та частими економічними кризами навіть у економічно розвинутій Японії один працюючий не може утримувати сім'ю з двома дітьми. Тому жінки просто вимушені працювати, що в свою чергу впливає на життєвий вибір вести усамітнене життя й не мати дітей, оскільки це дорого: 60 % жінок країн східної Азії у фертильному віці народжують нижче показника 1,6 станом на 2007 р. (тобто одна дитина в родині) на противагу цьому, 1960 р. цей показник був 5,3 (тобто 4 - 5 дітей в одній родині). Ця проблема досить показова в Японії, де не лише економічні причини, на нашу думку, впливають на свідоме небажання мати дітей. В Японії існує таке явище як *cut-throat competition*, яке ми пояснюємо як змагання серед японських домогосподарок у старанності своїх дітей. Якщо дитина має невисокий бал на тестах по закінченню школи або не вступає до вищого навчального закладу, то цю провину покладають на матір, яку всі ці роки утримував чоловік, а вона мусила дбати виключно про дім та про дитину, що, на думку багатьох японських чоловіків, не є важкою працею.

Стосовно психологічних проблем, то основних – декілька. На початку статті ми зазначали, що змінилися очікування жінки від шлюбу, оскільки жінки стали фінансово незалежними, не мають перепон у здобутті життєвого досвіду з різними партнерами, з іноземцями зокрема, тому зросли вимоги до майбутнього обранця. Криза мужності, які переживають чоловіки останні років двадцять, поширення такого поняття як *мамин синочок* [19], не додають бажання жінці брати на себе відповідальність по суті за дорослу дитину. Також зростаюча зайнятість жіночого населення призводить до бажання жінки реалізуватися поза шлюбом. Згідно досліджень Pew Global Research, у 2011 р. половина японських заміжніх жінки у двох найбільших містах (Токіо та Осака) зізналися, що відчують себе нещасливими у шлюбі; кожна третя жінка зазначила, що розчарувалася у подружніх стосунках у перші два роки подружнього життя; кожна п'ята з опитуваних зізналася, що як тільки здобуде фінансову незалежність, то розірве свій шлюб, і здобути такої незалежності, а не народження дітей, є їх метою у найближчі декілька років.

Отже, можна зазначити, що у трансформації ставлення до шлюбу серед азійських жінок, зокрема японських, зіграли ключову роль декілька основних факторів: активне копіювання та популяризація західноєвропейських моделей життєвої, зокрема шлюбної, поведінки; доступність до джерел освіти, яка надає вибір жінці між шлюбом і роботою; розширення ментального, життєвого досвіду, широкий доступ до різноманітної інформації й обмін нею призводять до укорінення думки про те, що шлюб закріпачує і позбавляє можливості самореалізації, на протипагу багато сторічному безальтернативному існуванню жінки лише в межах шлюбного союзу; економічні чинники, які з одного боку сприяють розвитку кар'єри, підштовхуючи до думки про те, що жінка, яка сама може себе утримувати, може сама обирати як чоловіка або партнера, так і шлюбний вік або форму спільного існування, а з іншого боку, показує ще незаміжнім жінкам, що стрімке подорожчання життя змушує важко працювати обох обранців, то якщо грошу зароблені тяжкою працею, їх слід витратити виключно на себе. Такі тенденції небезпечні не лише з точки зору стрімкого зниження народжуваності, однак ми звертаємо увагу інших дослідників на темпи, якими все ці трансформації відбулися, буквально за останні 20 років, тобто протягом свідомого життя однієї людини, коли раніше на зміну шлюбного устрою, наприклад, були потрібні століття, й закликати дослідників у сфері економіки, соціології, психології торкатися теми негативного ставлення жінок до шлюбу й звертати увагу на катастрофічні наслідки, які вже сталися і які можуть бути, й запропонувати методи вирішення цієї проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боярчук Ю. В. Общеобразовательная школа современной Японии / Юлия Владимировна Боярчук. – Пушино: Моск. пед. гос. ун-т им. В. И. Ленина, 1996. – 142 с.;
2. Джурицкий А. Н. Чему и как учат школьников в Японии / Александр Наумович Джурицкий. – М.: ВЛАДОС, 1997. – 84 с.;
3. Латышев И. А. Семейная жизнь японцев / Игорь Александрович Латышев. – М.: Наука, 1985. – 286 с.;
4. Лим С. Ч. История образования Японии (конец XIX – первая половина XX века) / София Чуновна Лим. – М.: Ин-т востоковед. РАН, 2000. – 364 с.;
5. Лебедева И. П. Японские женщины-предприниматели / Ирина Павловна Лебедева // Японский опыт для российских реформ. – М., 1998. – № 4 – С. 67 – 77.;
6. Молодякова Э. В. Япония: профсоюзы и общество / Эльгена Васильевна Молодякова. – М.: Наука. – 239 с.;
7. Молодякова Э. В. Три реформы образования / Э. В. Молодякова, С. Б. Маркарян // Япония 1997 - 1998 [ежегодник]. – М., 1998. – С. 98 – 116.;
8. Рамзес В. Б. Судьбы группизма и трудовая мотивация / Вадим Борисович Рамзес // Япония: лики страны в разные времена. – М., 1994. – С. 182 – 217.;
9. Сенаторов А. И. Японское трудовое законодательство: становление, развитие, проблемы / Алексей Иванович Сенаторов // Знакомьтесь Япония. – М., 1993. – № 3. – С. 23 – 27.;
10. Степанова О. А. Японская семья и массовая культура / Ольга Александровна Степанова. – М.: Прометей, 2007. – 127 с.;
11. Тихоцкая И. С. Структурный кризис в системе образования Японии / Ирина Сергеевна Тихоцкая // Япония: конец XX века, последние тенденции трансформации. – М., 1996. – С. 155 – 178.;

12. Тихоцкая И. С. Роль традиций в современной японской семье // Япония 2000: консерватизм и традиционализм. – М., 2000. – С. 252 – 272.;
13. Христофорова М. Е. Самосознание современной японской женщины и ее положение в обществе / Марина Евгеньевна Христофорова // Япония 1987 [ежегодник]. – М., 1989. – С. 212 – 225.;
14. *Kawai Hayao* Violence in the home: conflict between two principles maternal and paternal // Japanese Culture and Behavior. – Honolulu, 1986. – P. 297 – 306.;
15. *Kurosu Satomy* The Ecology of the extended family in Japan // Japan Review. – Tokyo, 1992. – № 3. – P. 73 – 95.;
16. *Lam A.* Women and Japanese management: discrimination and reform. – England: Routledge, 1992 – 175 p.;
17. *Mahathir Mohamad* The voice of Asia. Two leaders discuss the coming century / Mahathir Mohamad, Shintaro Ishihara. – Tokyo: Kodansha International. – 159 p.;
18. Словари и энциклопедии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/seksolog/572>;
19. What To Do If You're Married to a Mama's Boy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://newlyweds.about.com/od/gettingalong/a/mamasboys.htm>

И. Рябоволенко,

международная юридическая консалтинговая компания «Coopers & Co»

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ НА ПРОЦЕСС ТРАНСФОРМАЦИИ ОТНОШЕНИЯ К БРАКУ СРЕДИ АЗИЙСКИХ ЖЕНЩИН НА ПРИМЕРЕ ЯПОНСКОГО ОБЩЕСТВА, ПУТЬ ОТ おみあい К BACKLASH-ERA.

Статья посвящена обобщению социально-психологических факторов, которые повлекли за собой стремительную трансформацию общественного мнения касательно брака среди азиатских женщин, у которых на первом месте были семейные ценности, а рождение детей – идентифицирующим признаком женщины. Рассмотрен путь изменения сознания, который изменил цель существования женщины от «выйти замуж во что бы то не стало до 30 лет» до формирования backlash-era women.

Ключевые слова: сознание, подсознание, когнитивный диссонанс, дефлексия, биологические часы.

I. Ryabovolenko,

International law and consulting company «Coopers & Co»

MAIN FACTORS OF INFLUENCE ON THE TRANSFORMATION PROCESS RELATING TO MARRIAGE OF ASIAN WOMEN IN THE CASE OF JAPAN SOCIETY ON THE WAY FROM おみあい TO BACKLASH-ERA.

The article is devoted to the generalization of social and psychological factors, which caused prompt the transformation of the public opinion on the marriage among Asian women, who had on the first place family values and birth of child was the main sign of self-

realization. Also the way of changes of female consciousness will be considered, having changing the purpose of female existence from "to marry up to 30 years at any cost" to formation backlash-era women.

Key words: *consciousness, subconsciousness, cognitive dissonance, deflection, biological clock.*

Ю. Ткач,

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО ЯПОНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В даній статті розкриваються основні типи політичної культури сучасного японського суспільства та їх носії. Також увага зосереджується на деяких особливостях політичної культури Японії: політичній поведінці та участі, ідеології та ставленні до виборних органів влади.

Ключові слова: *політична культура, політична поведінка, участь в політичному житті, політичні цінності, політична ідеологія*

Тема політичної культури японського суспільства має особливе значення для політологів та суспільствознавців. Адже в Японії в силу географічного розташування та геополітичної стратегії склалася унікальна специфічна політична система та режим, котрі формуються під впливом політичної культури суспільства.

Дослідники виділяють 4 типи політичної культури, що існують в сучасному японському суспільстві: консервативна (26% громадян), клієнтська (20%), ліберальна (25,6%) та «нова» політична культура (28,4%) [Nakatani 2006, 19].

Консервативна політична культура Японії значно відрізняється від західного традиціоналізму. Основними рисами такого типу є колективність та ієрархія. Політичні рішення приймаються колективно, або ж з урахуванням інтересів усієї соціальної групи. Носії такого типу культури характеризуються підданською політичною поведінкою, а політичні цінності та переконання диктуються «згори». Носіями такої культури є, переважно, люди похилого віку та жителі сільської місцевості.

Клієнтська культура Японії характеризується низькою політичною участю, але високим ступенем довіри до влади. Взагалі, тут варто зазначити, що ступінь політичної участі в Японії значно менший, ніж в інших розвинутих країнах. Японців, в першу чергу, більше цікавлять економічні, соціальні та екологічні питання. Цей тип культури є найменш поширеним в Японії, адже з 70-80х років ХХ століття довіра до органів влади значно зменшилася. Ця тенденція присутня і в сучасному японському суспільстві. Носії такої культури переважно є «білими комірцями».

Ліберальна політична культура почала поширюватися в Японії в післявоєнний період, з часів окупації держави військами США. Не дивлячись на те, що цей тип культури